

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 376.1–056.26–056.3

Тетяна Золотарьова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-7931-2143

DOI 10.24139/2312-5993/2017.09/141-152

МЕТОДИКА СТИМУЛЮВАННЯ ГІПЕРКОМПЕНСАЦІЇ ПОРУШЕНЬ

У статті пропонується евристично-синергетична медико-психолого-педагогічна методика стимулювання гіперкомпенсації порушень. В основі даної методики лежать принципи синергетики, теорія функціональних систем П. К. Анохіна, теорія Л. С. Виготського про зони розвитку та компенсаторні процеси в системі «особистість», принцип «завтрашньої радості» А. С. Макаренка, гештальтпсихологія. У методиці стимулювання гіперкомпенсації порушень застосовуються синергетичні методи прямої гіперкомпенсації – способи стимулювання власної діяльності людини, спрямованої на процес самоорганізації системи «особистість», результатом якого є надзвичайно високий рівень розвитку мінімум двох підсистем системи «особистість» і утворення між ними горизонтальних зв'язків, що стають обхідним шляхом для встановлення взаємозв'язку менше розвинених підсистем системи «особистість», у яких за даних умов неможлива самоорганізація.

Ключові слова: синергетика, евристика, гіперкомпенсація, система «дефект», система «особистість».

Постановка проблеми. Соціальна інтеграція осіб із психофізичними порушеннями (далі – ПФП) є надзвичайно проблематичною. Однією з причин ми вважаємо відсутність медико-психолого-педагогічних гіперкомпенсаційних методик роботи з людьми з ПФП. Адже в умовах недостатньої ефективності компенсації соціальних підсистем системи «дефект» (далі – «Д»), необхідно здійснювати гіперкомпенсацію даної групи підсистем дефекту з метою пришвидшення адаптації соціальних підсистем системи «особистість» (далі – «О») людей із ПФП до відповідних їм соціальних підсистем здорових людей [6], а отже, й підвищення ефективності соціалізації і соціальної інтеграції людей із ПФП. У ході реалізації евристично-синергетичної медико-психолого-педагогічної гіперкомпенсаційної методики відбувається взаємна адаптація систем «О» і «Д» учасників освітнього процесу за принципом установаження взаємно однозначної відповідності між взаємодіючими підсистемами, створюючи основу для соціалізації й соціальної інтеграції людей із ПФП.

Аналіз актуальних досліджень. Сутність і механізм процесу гіперкомпенсації, основний зміст методів гіперкомпенсації, кореляцію гіперкомпенсації з вертикальними процесами абілітації, розвитку, корекції, реабілітації, компенсації, а також закон взаємного стимулювання та пригнічення вертикальних процесів самоорганізації та саморуйнування систем «О» і «Д» у ході процесу гіперкомпенсації розкрито в попередніх публікаціях [3; 5]. В основі структури евристично-синергетичної медико-психолого-педагогічної гіперкомпенсаційної методики лежать такі теоретико-практичні дослідження, як теорія функціональних систем П. К. Анохіна [1], теорія Л. С. Виготського про зони розвитку [2], принцип «завтрашньої радості» А. С. Макаренка [7, 397], принципи та методи синергетики й евристики [9; 8], гештальтпсихологія тощо. Детальний аналіз взаємозв'язку даних розробок із евристично-синергетичною медико-психолого-педагогічною гіперкомпенсаційною та іншими методиками технології управління вертикальними процесами в системах «О» і «Д» проведено в попередніх публікаціях [4].

Метою даної статті є висвітлення евристично-синергетичної медико-психолого-педагогічної методики стимулювання гіперкомпенсації порушень.

Методи дослідження. У статті застосовані загальнонаукові методи (дедукція й індукція, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування й конкретизація, мисленнєвий експеримент, метод мисленнєвого моделювання тощо) й евристично-синергетична методологія дослідження (елементи синергетичної теорії: теорія самоорганізації, теорія складностей, теорія катастроф, теорія біфуркацій, теорія флуктуацій, теорія фракталів тощо; принципи синергетики: принцип складності, принцип підпорядкування, принцип кооперативності й когерентності, принцип відкритості й нерівноважності, принцип нелінійності, принцип становлення, принцип діалогічності, принцип подвійності, принцип фрактальності тощо; принципи евристики: принцип особистісного цілепокладання учня, принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії, принцип метапредметних основ змісту освіти, принцип продуктивності освіти, принцип первинності освітньої продукції учня, принцип ситуативності навчання, принцип освітньої рефлексії тощо; синергетичні методи: модифікація лінійної гіперкомпенсаційної ситуації в нелінійну, нелінійний гіперкомпенсаційний діалог, пробуджуюча гіперкомпенсація, гештальтгіперкомпенсація, самогіперкомпенсація, гіперкомпенсація як фазовий перехід; евристичні методи: метод евристичних питань, метод синектики, метод інверсії, метод аналогії, метод багатовимірних матриць, метод організованих стратегій тощо).

Виклад основного матеріалу. У запропонованій нами методиці застосовуються синергетичні методи прямої гіперкомпенсації – способи стимулювання власної діяльності людини, спрямованої на процес

через найвищі рівні свого розвитку внаслідок наявності між ними ще менш розвиненої підсистеми В системи «О», яка має відповідну підсистему В у системі «Д»; 2) виявити й охарактеризувати перше Я-реальне ще менш розвиненої підсистеми В системи «О», яка має відповідну підсистему В у системі «Д», розміщується між недостатньо розвиненими підсистемами Б і Г системи «О» і заважає їм установити між ними горизонтальні зв'язки через найвищі рівні свого розвитку.

Протягом **другого етапу** головним методом роботи є *пробуджуюча гіперкомпенсація* підсистем А і Д системи «О» учасників гіперкомпенсаційного процесу. На даному етапі застосування евристично-синергетичної гіперкомпенсаційної методики робота полягає у плануванні й самоконтролі здійснення процесу та досягнення результату: 1) виявлення підсистем А і Д системи «О», які є спорідненими підсистемам Б і Г системи «О», найчастіше об'єднуються з підсистемами Б і Г системи «О» у дисипативну функціональну структуру і мають вищі рівні розвитку, ніж недостатньо розвинені підсистеми Б і Г системи «О»; 2) характеризування першого Я-реального підсистем А і Д системи «О», які мають достатньо високі (проте не найвищі) рівні розвитку, знаходяться в зоні актуального регресивного розвитку (далі – АРР); 3) виявлення підсистем Е, Є, Ж, З тощо системи «О», які найчастіше об'єднуються з підсистемами А і Д системи «О» у дисипативну функціональну структуру, мають вищі рівні розвитку, ніж підсистеми А і Д системи «О»; 4) виявлення таких горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О», які мають недостатньо високі, на думку людини, рівні розвитку; 5) характеризування першого Я-реального горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О», які мають недостатньо високі рівні розвитку, знаходяться в зоні АРР; 6) виникнення потреби в наявності нових елементів підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О»; 7) виникнення потреби в наявності вертикальних зв'язків між елементами наступного та попереднього рівнів розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О»; 8) виникнення потреби в наявності вищих рівнів розвитку горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О»; 9) активізація наявних елементів попередніх рівнів розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О»; 10) активізація останніх горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О».

Головний метод **третього етапу** – *гештальтгіперкомпенсація* – дозволяє здійснювати аферентний синтез підсистем системи «О», активованих на попередньому етапі роботи. На третьому етапі застосування евристично-синергетичної гіперкомпенсаційної методики робота полягає у плануванні й самоконтролі здійснення процесу і досягнення результату створення синестезичного образу себе, у якому наявні: 1) образи нових (раніше відсутніх) елементів підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О»; 2) образи вертикальних зв'язків між елементами

самоорганізації системи «О», результатом якого є надзвичайно високий рівень розвитку мінімум двох підсистем системи «О» й утворення між ними горизонтальних зв'язків, які стають обхідним шляхом для встановлення взаємозв'язку менше розвинених підсистем системи «О», у яких за даних умов неможлива самоорганізація. Синергетичні методи стимулювання гіперкомпенсації порушень відображають сутність процесу гіперкомпенсації, способами реалізації якого вони є. Послідовність розміщення методів у методиці залежить від їхньої мети. Синергетичні методи стимулювання гіперкомпенсації порушень є етапами здійснення процесу гіперкомпенсації, при чому реалізація наступного етапу може початися тільки після досягнення мети попереднього, що дозволяє вчасно помічати незаплановані відхилення від головної мети процесу гіперкомпенсації й попереджати небажані затримки в роботі. Синергетичні методи стимулювання гіперкомпенсації порушень допомагають людині визначити мету гіперкомпенсаційної роботи над собою, сприяють позитивному мотивуванню такої діяльності. У результаті досягнення мети задовольняється потреба людини в гіперкомпенсації її порушень, отже, стимулюється самостійність у задоволенні її потреб та відповідальність за свої дії перед собою та перед іншими, що підвищує ефективність гіперкомпенсаційного процесу.

Евристично-синергетична медико-психолого-педагогічна методика стимулювання гіперкомпенсації порушень складається з підготовчого та п'яти основних етапів. Проаналізуємо роботу на кожному з них.

Протягом **підготовчого етапу** відбувається налаштування на гіперкомпенсаційну роботу учасників освітнього процесу й *модифікація лінійної гіперкомпенсаційної ситуації в нелінійну*. На підготовчому етапі застосування евристично-синергетичної гіперкомпенсаційної методики робота полягає у плануванні й самоконтролі здійснення процесу і досягнення результату: 1) активної участі у створенні атмосфери взаємної довіри учасників гіперкомпенсаційного процесу через зміну системи морфогенів, які знаходяться в освітньому середовищі; 2) створення обстановочної аферентації для підсистем А і Д системи «О» – установа системи взаємозв'язків між активними підсистемами першої сигнальної системи учасників гіперкомпенсаційного процесу.

Протягом **першого етапу** відбувається *нелінійний гіперкомпенсаційний діалог* між учасниками гіперкомпенсаційного процесу. На даному етапі застосування евристично-синергетичної гіперкомпенсаційної методики робота полягає у плануванні й самоконтролі здійснення процесу й досягнення результату гіперкомпенсації, для чого необхідно: 1) виявити й охарактеризувати підсистему, яка є пусковою аферентацією, – перше Я-реальне недостатньо розвинених підсистем Б і Г системи «О», які за даних умов не можуть самоорганізуватись, оскільки мають відповідні підсистеми Б і Г у системі «Д», і не можуть установити між собою горизонтальні зв'язки

наступного та попереднього рівнів розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О»; 3) образи підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» з приєднаними новими елементами наступного рівня розвитку даних підсистем; 4) образи надзвичайно високого рівня розвитку підсистем А і Д (а за необхідності й підсистем Е, Є, Ж, З тощо) системи «О»; 5) образи підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О», між якими утворились нові горизонтальні зв'язки; 6) образи останніх наявних безпосередніх горизонтальних зв'язків між низькими рівнями розвитку підсистеми А системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистеми Б системи «О»; 7) образи останніх наявних безпосередніх горизонтальних зв'язків між низькими рівнями розвитку підсистеми Б системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистеми В системи «О»; 8) образи останніх наявних безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистеми В системи «О» і низькими рівнями розвитку підсистеми Г системи «О»; 9) образи останніх наявних безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистеми Г системи «О» і низькими рівнями розвитку підсистеми Д системи «О»; 10) образи останніх наявних безпосередніх горизонтальних зв'язків між найвищими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О»; 11) образи нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистеми А системи «О» і високими рівнями розвитку підсистеми Б системи «О»; 12) образи нових (раніше і зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистеми Б системи «О» і високими рівнями розвитку підсистеми В системи «О»; 13) образи нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між високими рівнями розвитку підсистеми В системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистеми Г системи «О»; 14) образи нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між високими рівнями розвитку підсистеми Г системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистеми Д системи «О»; 15) образи нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між найвищими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О». Необхідно стимулювати виникнення в людини потреби в наявності названих образів.

Акцепторами проміжних результатів самоорганізації підсистем системи «О» є підсистеми образів зони найближчого прогресивного розвитку (далі – НПР) наступного (вищого) рівня розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (перше Я-ідеальне підсистеми А системи «О», перше Я-ідеальне підсистеми Д системи «О», перше Я-ідеальне підсистеми Е системи «О», перше Я-ідеальне підсистеми Є системи «О», перше Я-ідеальне підсистеми Ж системи «О», перше Я-ідеальне підсистеми З системи «О»). Акцепторами остаточних результатів самоорганізації підсистем системи «О» є підсистеми образів зони актуального прогресивного розвитку (далі – АПР) наступного

(вищого) рівня розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (друге Я-ідеальне підсистеми А системи «О», друге Я-ідеальне підсистеми Д системи «О», друге Я-ідеальне підсистеми Е системи «О», друге Я-ідеальне підсистеми Є системи «О», друге Я-ідеальне підсистеми Ж системи «О», друге Я-ідеальне підсистеми З системи «О»).

Акцепторами проміжних результатів самоорганізації горизонтальних зв'язків між підсистемами системи «О» є підсистеми образів зони НПР наступного (вищого) рівня розвитку горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (перше Я-ідеальне кожного горизонтального зв'язку). Акцепторами остаточних результатів є підсистеми образів зони АПР наступного (вищого) рівня розвитку горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (друге Я-ідеальне кожного горизонтального зв'язку).

Протягом **четвертого етапу** відбувається *самогіперкомпенсація* неможливості встановити безпосередні зв'язки між вищими рівнями розвитку недостатньо розвинених підсистем Б і Г системи «О» учасників гіперкомпенсаційного процесу. На даному етапі застосування евристично-синергетичної гіперкомпенсаційної методики робота полягає у плануванні й самоконтролі здійснення процесу й досягнення результату гіперкомпенсації, для чого необхідно:

1) ухвалити рішення про спосіб досягнення проміжного результату:
а) приєднання нових (раніше відсутніх) елементів підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (зона НПР); б) утворення вертикальних зв'язків між елементами наступного та попереднього рівнів розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (зона НПР); в) здійснення пунктів а і б до досягнення надзвичайно високого рівня розвитку підсистемами А і Д (а за необхідності й підсистемами Е, Є, Ж, З тощо) системи «О» (зона НПР); г) приєднання нових (раніше і зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистеми А системи «О» і високими рівнями розвитку підсистеми Б системи «О» (зона НПР); д) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистеми Б системи «О» і високими рівнями розвитку підсистеми В системи «О» (зона НПР); е) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між високими рівнями розвитку підсистеми В системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистеми Г системи «О» (зона НПР); є) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між високими рівнями розвитку підсистеми Г системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистеми Д системи «О» (зона НПР); ж) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між найвищими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О» (зона НПР);

2) вибрати програму дій у прямому гіперкомпенсаційному процесі:
а) визначити шлях переходу (спосіб використання) підсистем А і Д (а за необхідності й підсистем Е, Є, Ж, З тощо) системи «О» від зони АРР до зони НПР; б) визначити шлях переходу (спосіб використання) горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» від зони АРР до зони НПР;

3) викликати гіперкомпенсаційне еферентне збудження в підсистемах А і Д системи «О», що проявляється як виникнення у людини бажання досягти зони НПР наступного (вищого) рівня розвитку:
а) підсистем А і Д системи «О»; б) горизонтальних зв'язків між найвищими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О»;

4) забезпечити реагування підсистем А і Д системи «О» на евристично-синергетичний стимулювальний вплив самоорганізацією підсистем А і Д системи «О» до досягнення ними зони НПР наступного (вищого) рівня їх розвитку: використовуючи як аттрактор створений синестезичний образ себе з вищим рівнем розвитку підсистем А і Д системи «О», здійснювати процес переходу підсистем А і Д системи «О» від зони АРР до зони НПР;

5) забезпечити реагування підсистем А і Д системи «О» на евристично-синергетичний стимулювальний вплив самоорганізацією горизонтальних зв'язків між підсистемами А і Д системи «О» до досягнення даними зв'язками зони НПР наступного (вищого) рівня їх розвитку: використовуючи як аттрактор створений синестезичний образ себе з вищим рівнем розвитку горизонтальних зв'язків між підсистемами А і Д системи «О», здійснювати процес переходу горизонтальних зв'язків між названими підсистемами від зони АРР до зони НПР;

6) досягти запланованих параметрів проміжного результату гіперкомпенсаційної діяльності, тобто характеристик: а) другого Я-реального підсистем системи «О»: у результаті евристично-синергетичної стимулювальної роботи з людиною її підсистем А і Д системи «О» мають нестабільно приєднані елементи, наступний (вищий) рівень розвитку і знаходяться в зоні НПР; б) другого Я-реального горизонтальних зв'язків системи «О»: у результаті евристично-синергетичної стимулювальної роботи горизонтальні зв'язки між підсистемами А і Д системи «О» мають такі (вищі) рівні розвитку, знаходяться в зоні НПР, є нестабільними;

7) забезпечити діяльність рецепторів проміжного результату гіперкомпенсації, якими є вищі рівні розвитку підсистем А і Д системи «О», з'єднаних між собою горизонтальними зв'язками;

8) реалізувати зворотний зв'язок між підсистемами системи «О»: за допомогою утворення горизонтальних зв'язків забезпечити перехід інформації: а) від другого Я-реального (нестабільно більш розвинених підсистем А і Д системи «О») до першого Я-ідеального (образу реальних

нестабільно більш розвинених підсистем А і Д системи «О»); б) від другого Я-реального (нестабільних горизонтальних зв'язків між більш високими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О») до першого Я-ідеального (образу реальних нестабільних горизонтальних зв'язків між більш високими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О»).

Протягом **п'ятого етапу** здійснюється *гіперкомпенсація як фазовий перехід* неможливості встановити безпосередні зв'язки між вищими рівнями розвитку недостатньо розвинених підсистем Б і Г системи «О» учасників гіперкомпенсаційного процесу. На даному етапі застосування евристично-синергетичної гіперкомпенсаційної методики робота полягає у плануванні та самоконтролі здійснення процесу й досягнення результату гіперкомпенсації, для чого необхідно:

1) ухвалити рішення про спосіб досягнення остаточного результату:
а) приєднання нових (раніше відсутніх) елементів підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (зона АПР); б) утворення вертикальних зв'язків між елементами наступного та попереднього рівнів розвитку підсистем А, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» (зона АПР); в) здійснення пунктів а і б до досягнення надзвичайно високого рівня розвитку підсистемами А і Д (а за необхідності й підсистемами Е, Є, Ж, З тощо) системи «О» (зона АПР); г) приєднання нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистем А системи «О» і високими рівнями розвитку підсистем Б системи «О» (зона АПР); д) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між середніми рівнями розвитку підсистем Б системи «О» і високими рівнями розвитку підсистем В системи «О» (зона АПР); е) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між високими рівнями розвитку підсистем В системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистем Г системи «О» (зона АПР); є) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між високими рівнями розвитку підсистем Г системи «О» і середніми рівнями розвитку підсистем Д системи «О» (зона АПР); ж) утворення нових (раніше й зараз відсутніх) безпосередніх горизонтальних зв'язків між найвищими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О» (зона АПР);

2) вибрати програму дій у прямому гіперкомпенсаційному процесі:
а) визначити шлях переходу (спосіб використання) підсистем А і Д (а за необхідності й підсистем Е, Є, Ж, З тощо) системи «О» від зони АПР до зони АПР; б) визначити шлях переходу (спосіб використання) горизонтальних зв'язків між підсистемами А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З тощо системи «О» від зони НПР до зони АПР;

3) викликати гіперкомпенсаційне еферентне збудження в підсистемах А і Д системи «О», що проявляється як виникнення в людини бажання досягти зони АПР наступного (вищого) рівня розвитку:

а) підсистем А і Д системи «О»; б) горизонтальних зв'язків між найвищими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О»;

4) забезпечити реагування підсистем А і Д системи «О» на евристично-синергетичний стимулюючий вплив самоорганізацією підсистем А і Д системи «О» до досягнення ними зони АПР наступного (вищого) рівня їх розвитку: використовуючи як аттрактор створений синестезичний образ себе з вищим рівнем розвитку підсистем А і Д системи «О», здійснювати процес переходу підсистем А і Д системи «О» від зони НПР до зони АПР;

5) забезпечити реагування підсистем А і Д системи «О» на евристично-синергетичний стимулюючий вплив самоорганізацією горизонтальних зв'язків між підсистемами А і Д системи «О» до досягнення даними зв'язками зони АПР наступного (вищого) рівня їх розвитку: використовуючи як аттрактор створений синестезичний образ себе з вищим рівнем розвитку горизонтальних зв'язків між підсистемами А і Д системи «О», здійснювати процес переходу горизонтальних зв'язків між названими підсистемами від зони НПР до зони АПР;

б) досягти запланованих параметрів остаточного результату гіперкомпенсаційної діяльності, тобто характеристик: а) третього Я-реального підсистем системи «О»: у результаті евристично-синергетичної стимулювальної роботи з людиною її підсистеми А і Д системи «О» мають стабільно приєднані елементи, наступний (вищий) рівень розвитку і знаходяться в зоні АПР; б) третього Я-реального горизонтальних зв'язків системи «О»: у результаті евристично-синергетичної стимулювальної роботи горизонтальні зв'язки між підсистемами А і Д системи «О» мають такий (вищий) рівень розвитку, знаходяться в зоні АПР, є стабільними;

7) забезпечити діяльність рецепторів остаточного результату гіперкомпенсації, якими є вищі рівні розвитку підсистем А і Д системи «О», з'єднаних між собою горизонтальними зв'язками;

8) реалізувати зворотний зв'язок між підсистемами системи «О»: за допомогою утворення горизонтальних зв'язків забезпечити перехід інформації: а) від третього Я-реального (стабільно більш розвинених підсистем А і Д системи «О») до другого Я-ідеального (образу реальних стабільно більш розвинених підсистем А і Д системи «О»); б) від третього Я-реального (стабільних горизонтальних зв'язків між більш високими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О») до другого Я-ідеального (образу реальних стабільних горизонтальних зв'язків між більш високими рівнями розвитку підсистем А і Д системи «О»).

Отже, евристично-синергетична медико-психолого-педагогічна методика стимулювання гіперкомпенсації порушень має такі характеристики: 1) сутність гіперкомпенсаційної методики корелює із сутністю процесу гіперкомпенсації; 2) структура гіперкомпенсаційної

методики корелює зі структурою процесу гіперкомпенсації; 3) гіперкомпенсаційна методика базується на принципах, аналогічних принципам самоорганізації та саморуйнування в системах «О» і «Д» людини в ході гіперкомпенсаційного процесу; 4) методи гіперкомпенсаційної методики є способами реалізації процесу гіперкомпенсації; 5) етапи гіперкомпенсаційної методики корелюють із етапами процесу гіперкомпенсації; 6) система цілей і бажаних результатів гіперкомпенсаційної методики співпадає з системою цілей і бажаних результатів процесу гіперкомпенсації; 7) гіперкомпенсаційна методика відповідає системі потреб людини в гіперкомпенсації підсистем системи «Д» тощо. Методика з названими характеристиками здатна забезпечити ефективно зовнішнє управління внутрішнім прямим процесом гіперкомпенсації в системах «О» і «Д».

Висновки. Таким чином, методика стимулювання гіперкомпенсації порушень пригнічує самоорганізацію та стимулює саморуйнування біологічної, психологічної та соціальної підсистем системи «Д» і пригнічує саморуйнування та стимулює самоорганізацію біологічної, психологічної та соціальної підсистем системи «О», здійснюючи зовнішнє й забезпечуючи внутрішнє управління процесом гіперкомпенсації порушень людини, сприяючи міцному закріпленню нових емерджентних якостей біологічної, психологічної та соціальної складових систем «О» і «Д» й досягненню системи гіперкомпенсаційних цілей. Дану методику можна застосовувати для роботи з людьми з порушенням роботи аналізаторних систем, із людьми з легкою розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, дитячим церебральним паралічем; у модифікованому вигляді методика може бути використана в освітньому процесі осіб із іншими ПФП.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому необхідно модифікувати евристично-синергетичну медико-психолого-педагогічну методику стимулювання гіперкомпенсації порушень для використання її в освітньому процесі осіб зі складними дефектами, порушеннями мовлення та іншими ПФП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин, П. К. (1975). *Очерки по физиологии функциональных систем*. Москва: Медицина (Anokhin, P. K. (1975). *Features on physiology of the functional systems*. Moscow: Medicine).
2. Выготский, Л. С. (2003). *Основы дефектологии*. Санкт-Петербург: Лань (Vyhotskii, L. S. (2003) *Foundations of defectology*. Saint Petersburg: Fallow deer).
3. Золотарьова, Т. В. (2010). Кореляція вертикальних процесів у системах «особистість» і «дефект» у дітей із психофізичними порушеннями. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8, 128–150 (Zolotarjova, T. V. (2010). Correlation of vertical processes in systems “personality” and “defect” of children with psychophysical disorders. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 8, 128–150).
4. Золотарьова, Т. В. (2016). Пізнавально-творча самореалізація молодших школярів із ДЦП і стан сформованості їх емоцій, волі, інтересів, потреб, цілей, мотивів і мотивації.

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 8, 241–263 (Zolotariova, T. V. (2016) Cognitive-creative self-realization of pupils of junior forms with child's cerebral palsy and level of development of their emotions, will, interests, necessities, aims, motives and motivations. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 8, 241–263).

5. Золотарьова, Т. В. (2011). Синергетичні методи корекційної педагогіки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 19, 73–77 (Zolotariova, T. V. (2011). Synergetic methods of correctional pedagogics. *Scientific magazine of NPU named after M. P. Dragomanov*, 19, 73–77).

6. Золотарьова, Т. В. (2015). Характеристика дисипативних функціональних структур, які виникають у системах «особистість» і «дефект». *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: 5, т. 2, 117–132 (Zolotariova, T. V. (2015). Characteristic of dissipative functional structures, which arise in systems "personality" and "defect". *Actual problems of the correctional education (pedagogic sciences): in 5 vol, vol. 2*, 117–132).

7. Макаренко, А. С. (1984). *Педагогические сочинения: в 8-ми т., 3 т.* Москва: Педагогика (Makarenko, A. S. (1984). *The pedagogical works in eight volumes, 3 v.* Moscow: Pedagogics).

8. Хуторской, А. В. (2003). *Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения.* Москва: МГУ (Hutorskoj, A. V. (2003). *Didactic heuristic. Theory and technology of the creative teaching.* Moscow: MSU).

9. Цикин, В. А., Брижатый, А. В. (2005). *Синергетика и образование: новые подходы.* Сумы: СумГПУ (Tsikin, V. A., Brizhatyi, A. V. (2005). *Synergetics and education: new approaches.* Sumy: SumSPU).

РЕЗЮМЕ

Золотарёва Татьяна. Методика стимулирования гиперкомпенсации нарушений.

В статье предлагается эвристико-синергетическая медико-психолого-педагогическая методика стимулирования гиперкомпенсации нарушений. В основе данной методики лежат принципы синергетики, теория функциональных систем П. К. Анохина, теория Л. С. Выготского о зонах развития и компенсаторных процессах в системе «личность», принцип «завтрашней радости» А. С. Макаренко, гештальтпсихология. В методике стимулирования гиперкомпенсации нарушений применяются синергетические методы прямой гиперкомпенсации – способы стимулирования собственной деятельности человека, направленной на процесс самоорганизации системы «личность», результатом которого является чрезвычайно высокий уровень развития минимум двух подсистем системы «личность» и образование между ними горизонтальных связей, которые становятся обходным путем для установления взаимосвязи менее развитых подсистем системы «личность», в которых при данных условиях невозможна самоорганизация.

Ключевые слова: синергетика, эвристика, гиперкомпенсация, система «дефект», система «личность».

SUMMARY

Zolotaryova Tatiana. Methodology of stimulation of disorders overcompensation.

In the article the heuristic-synergetic medic-psychological-pedagogical method of stimulation of disorders overcompensation is offered. The synergetic methods of disorders direct overcompensation are used in the methodology. The methodology has propedevtical stage and five basic stages. During the preparatory stage arises the system of intercommunications between the active subsystems of the first signal system of participants of overcompensatory

process. As a result of realization of the first basic stage of work every participant of the overcompensatory process reveals an insufficiently well developed subsystems B and D of the system "personality". These subsystems can not be self-organized, there are appropriate subsystems B and D of the system "defect". Subsystems B and D can not set between itself horizontal intercommunications through the greatest levels of the development as a result of presence between them subsystem C of the system "personality" of lower level of development, which has the appropriate subsystem in the system "defect". In the issue of realization of the second basic stage of work the person reveals subsystems A and E of the system «personality» with the higher level of development, which would be related with subsystems B and D of the system «personality» with the lower level of development. In consequence of realization of the third basic stage of work the participants of overcompensatory process create complex image of itself with the higher level of development of subsystems A and E of the system "personality" and with intercommunications between them. On the fourth basic stage of work the person determines the way of overcompensation and will realize it: using the created complex image as attractor, the person carries out the process of overcompensation impossible of self-organization of subsystem B and D of the system "personality" to self-organization of subsystem A and E of the system "personality" to achieve its zone of the nearest progressive development. On the fifth basic stage of work, using the created synsense image as attractor, the participants of overcompensatory process continue to carry out the work, beginning on the fourth basic stage to achieve with subsystem A and E of the system "personality" to zone of the actual progressive development. The methodology is instrumental in forming in person the skills to set intermediates and ultimate goals correctly, to overcome difficulties, which arise in the process of reaching the goal. Healthy persons, persons with bad eyesight and dull hearing, persons with easy mental retardation and delay of psychical development, persons with child's cerebral palsy can use this methodology.

Key words: *synergetics, heuristics, overcompensation, system "defect", system "personality".*

УДК 373.091.12

Юлія Самойлова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-4377-7309

DOI 10.24139/2312-5993/2017.09/152-166

НОРМАТИВНІ, ЗМІСТОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ШКІЛЬНИХ МЕРЕЖ УКРАЇНИ

У статті окреслено та з'ясовано нормативні, змістові та процесуальні засади діяльності інноваційних шкільних мереж (ІШМ) України. Окреслено основні положення їхньої діяльності: необхідність диверсифікації системи освіти через створення мережі інноваційних шкіл; розробка відповідної законодавчої бази регулювання діяльності об'єднаних навчальних закладів; стимулювання урядом змін, відкриття нових шкіл, налагодження партнерських стосунків між школами. З'ясовано змістові засади: формування готовності школи до надання якісної освіти всім учням та до співробітництва у справі поширення прогресивного педагогічного й управлінського досвіду; професійний розвиток учителів та шкільної адміністрації; здійснення